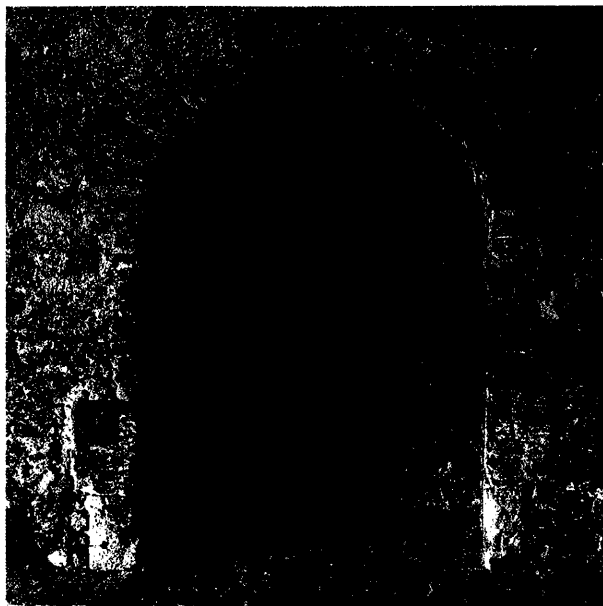

A MILLENNIUM ÉVE

A BÉLAKUTI/PÉTERVÁRADI APÁTSÁG KÖVEI

Csaknem 800 éve lehet annak, hogy a Pétervárad helységnevé – Petro de Varadino, Petrikon, Peturwarad alakban – megjelent a mai Bácska délkeleti részén, a Duna mellett, Újvidék táján (amely ezen a néven csak 1748-ban született), de már valamivel több mint 750 esztendeje annak is, hogy a településnév átvándorolt a folyó túlsó partjára, Szerémség északkeleti részére, ahol az ottani szikla tetején ma is áll a XVIII. század elején befejezett hatalmas erőd, a Duna Gibraltárja, s viseli most már egyedül az egykori vándornevet.

A telep névadója Törefi Péter, akinek a XII. század vége felé, a Duna mindkét oldalán hatalmas birtokai voltak, révet is működtetett a két part között, ami fontos előfeltétele volt annak, hogy a helynév rátapadjon a szerémségi oldalra, s ott állandósuljon. A révek egyébként másutt is lehetővé tették, hogy a két szemközti parton kettős települések jöjjenek létre (Magyarkanizsa–Törökkanizsa, Óbecse–Törökbecse).

Törefi Péter azzal vált történelmi személlyé, hogy részt vett az elégedetlenkedő főurak Bánk bán-féle összeesküvésében. Ő volt az, aki 1213. szeptember 28-án behatolt a pilisi erdőkben felállított uralkodói sátorba, s kardjával felkoncolta Gertrúd királynét, II. Endre feleségét. A sebtében hazatérő király karóba húzatta a gyilkost, vagyonát pedig elkobozta.

Utóda, IV. Béla a péterváradi szikla lábánál, az Ököröd völgyben egy cisztercita monostort alapított, és az 1237-ben kiállított adománylevelében bőven ellátta javakkal, nagyjából a Törefi-féle birtoktestekkel. A Franciaországból érkező „szürke barátok” hálából Belae Fons-nak, azaz Bélakútnak nevezték el szerzetházukat, amelyet azonban a XIV. század derekától már péterváradi apátságnak is nevezte a humanista Váradi Péter.

A tatárjárás után (1241–42) a bélakúti apátság szerzetesei felköltöztek a biztonságosabb Duna-parti szikla tetejére, ahol a XIII–XIV. században, jövedelmeik gyors gyarapodásával, nagyszabású építkezésekbe kezdtek: fellelővárat, hatvan méter hosszú, háromhajós bazilikát, lakótornyot, gazdasági épületeket emeltek. A középkori épületegyüttest hatszög alakú, héttornyú várfal vette körül.

A ciszterciták a művelődés legkülönfélébb ágaiban szereztek maguknak érdemeket, legtöbb helyen azonban a mezőgazdaság fejlesztésében jeleskedtek. Itt a Champagne-ból, Franciaország híres borvidékéről érkező barátok a római korban már virágzó szőlőtermesztést élesztették fel, fogalommal tették a szerémségi bort, amely a középkorban a leghíresebb szőlőnedű volt. A borkereskedelmet is kézben tartották, úgyhogy a XIV. században, évi jövedelmük alapján, a korabeli Magyarország leggazdagabb monostorának számított!

Ennek megfelelőek lehettek az apátsági épületek is, amelyek még a török korban is álltak. „Tornyainak csúcsáig nem ért fel a tekintet nyila, árkanak fenekéig nem hatolt le a napsugár” – ilyen dagályos stílusban írta le az egyik török forrás az akkor már elhanyagolt citadellát. Falai még a török után is álltak, de az új erőd építése előtt, 1689-ben, az osztrák

aknászalakulatok felrobbantották, úgyhogy felszíni nyoma nem maradt, térelrendeződéséről csak négy hadmérnöki alaprajz maradt fenn a bécsi hadimúzeumban. Ezek alapján Radovan Bunaržić, az újvidéki Városi Múzeum régésze ásatásokat folytatott, feltárta a középkori bazilika és a vár alapfalait (képünkön: a várfal fali fülkéje). A további, módszeres feltárás azonban abbamaradt.

A péterváradi apátsággal kapcsolatos sok ismert vagy már elfelejtett kutatási eredmény számbavételére, egy helyre gyűjtésére és rendszerezésére Takács Miklós vállalkozott (A bélakúti/péterváradi ciszterci monostor, 1989).

Az újabb levéltári kutatások további adatokkal gazdagították a neves középkori monostor történetét, de az ásatásokat, sajnos, semmi sem pótolhatja . . .

KALAPIS Zoltán